

Victor MAROLA

Cuvinte cheie: identitate, minorități, comunități etnice, drepturile omului, comunități românești, libertăți religioase.

Keywords: identity, minorities, ethnical communities, human rights, romanian communities, religious liberty.

Introducere

Cu peste 19.000.000 de locuitori vorbitori de limbă română în spațiul nord-dunărean, între litoralul apusean al Mării Negre, Carpați până la Crișuri și Tisa, România mai are, exceptând persoanele emigrate în ultimii 20 de ani, mai bine de 1.000.000 de persoane care folosesc curent sau periodic limba română sau în dialect: în Valea Timocului Bulgăresc și pe aliniamentul Dunării de la Vidin spre vest, în Valea Timocului sârbesc în câteva județe, sau vorbitoare de dialect aromân, megleno-român și istro-român, ultimul într-o comunitate redusă numeric pe coasta Dalmată din Croația de astăzi. Cu un suport financiar relativ redus, statul român nu ignoră problemele minorității românești din țările sud ori sud-vest dunărene. Susținerea este mică pentru cele mai multe dintre comunitățile din spațiul balcanic, însă nu inexistentă. În anumite orașe (Bitola, Tirana, Vârșeț ș.a.) și localități, unde sunt condiții prielnice, se constituie clase de elevi pentru însușirea limbii române sau a dialectului specific regiunii unde locuiesc.

Minoritățile românești sud-dunărene de două zeci de secole de existență încă din perioada romanității din timpul antichității târzii. Populația romanizată din Munții Haemus, din Munții Pindului până în Peninsula Istria a rezistat, în ciuda vicisitudinilor istorice, prin limbă, conștiință etnică, tradiții și obiceiuri, cât și prin cultul oficiat în secolele trecute în limba comunității etnice dintr-un ținut anume. În secolul al XX-lea, cu deosebire în perioada totalitaristă, atitudinile coercitive și de omogenitate etnică erau ostile respectării minorităților etnice din orice stat din Europa de sud-est. Modificarea numelor, închiderea școlilor unde se preda limba, absența preoților și preluarea sau închiderea unor edificii de cult, sunt doar câteva aspecte nefavorabile păstrării identității etnice, culturale și religioase. Perioada comunistă a reprezentat o pată neagră în ceea ce privește respectarea drepturilor omului în statele din Europa orientală.

Câteva date informative referitoare la minoritățile etnice, vorbitoare de limbă românească sau de dialect înrudit cu limba de la nord de Dunăre, vom oferi sintetic în rândurile și paginile următoare, prezentând pe cât posibil și situația din ultimii 22 de ani de la căderea regimurilor totalitare.

Aromânii din Albania

Este dificil (nu însă și imposibil) să se recurgă la o estimare pe baza unor evidențe de teren a persoanelor vorbitoare de grai aromânesc în Albania, posibilități mai reale având reprezentanții unor asociații și organizații locale; unele având suficiente indicii pentru a oferi o cifră demografică. „Un număr de 300.000-500.000 de aromâni trăiesc astăzi în Albania. Un grup mai compact s-a format în secolul al XVII-lea, în jurul orașului Moscopole, considerat „principalul centru de civilizație aromânească din Balcani”. Dintr-un articol recent publicat de Arine Preda (2001), aflăm că, de exemplu, la Moscopole pe lângă o academie, o tipografie și o mare bibliotecă au funcționat numeroase școli și peste 40 de biserici românești (...) Din același articol aflăm că Albania este plină de

cimitire românești și că în această țară nu mai există decât o singură biserică românească – Biserica Sf. Sotir din Korcea – și un singur preot, Dumitrache Veriga.”¹ Comunitățile aromânești de pe teritoriul Albaniei au dat în secolele XIX-XX intelectuali recunoscuți în Europa centrală și de est, bancheri, întreprinzători economici, actori ș.a. „Emigrate din Moscopole au fost familiile Caracaș, Darvari, Mocioni, Gojdu, Șaguna, Șima ș.a. Mulți tineri studenți și doctoranzi (Traian Vuia, Constantin Daicoviciu, Octavian Goga, Victor Babeș) au beneficiat de susținerea financiară a Fundației Gojdu.”²

Este cunoscut faptul că până la cel de-al doilea război mondial „în bisericile din Albania slujba religioasă se oficia în limba română. După plecarea plecare autorităților italiene, școlile și bisericile românești au fost închise. După ce forțele democratice din Albania au preluat puterea și s-a format un guvern democrat, Albania a devenit membră a Consiliului Europei. Cu toate aceste transformări democratice, în Constituția Albaniei aromânii nu sunt recunoscuți ca minoritate, ci ca un grup folcloric.”³ Un sociolog de la Universitatea din București preciza că „aromânii nu au reprezentare în Parlamentul albanez, aceasta în timp ce minoritatea greacă, de circa 50.000 de oameni, are partid reprezentat în parlament și rețea școlară susținută din fonduri publice și de către statul grec, la toate nivelurile de învățământ (...). În prezent, statul român nu a reușit decât subvenționarea a două școli, nici una în Tirana, ci la Corcea (într-o anexă a bisericii vechi) și la Deviaca (în sud). La Deviaca, cu sprijin din România, comunitatea locală a reușit să deschidă unica grădiniță din regiune cu predare în dialect.”⁴ Cu toate problemele de natură economică și socială, aromânii din Albania își continuă activitatea, alții însă părăsesc locurile natale din lipsa serviciilor.

O altă localitate urbană cunoscută pentru prezența aromânilor este Corcea. Vechi centru de cultură, Corcea este și astăzi „un difuzor de cultură macedoromână, unde trăiesc circa 10.000 de aromâni (...). Corcea este singura localitate unde România postdecembristă a reușit să demareze construirea unei biserici ortodoxe pentru comunitatea macedoromână, la 1994.”⁵

În ultimii 10 ani, „românii din Albania au trecut la preparative pentru înființarea Centrului Cultural Român de la Tirana, pentru repararea bisericii româno-aromâne de la Corcea și se pregătesc să reînființeze revista lunară bilingvă, *Frăția*, de la Tirana (...) Dr. Măcriș apreciază astăzi că în Albania este un curent favorabil deschiderii de școli românești...”⁶. Deși s-au înființat asociații culturale la Crocea, Deviaca, Elbasan și Tirana, totuși, „asociațiile nu sunt unite, unii aromâni se declară greci și au căpătat pașapoarte grecești, care le permit să meargă în Grecia la muncie agricole (...). Tinerii din Albania vin să studieze la facultățile din România, dar diplomele lor nu sunt recunoscute de autoritățile locale”⁷.

Confrunțați și cu alte situații, „aromânii, astăzi, ating pragul unei forme noi de aculturare sau cel puțin consecința comună a întregului Occident: nu asimilare, ci urbanizare, uniformizare europeană și postindustrială – în Grecia ca și pretutindeni, a tuturor grupelor minoritare, în modul lor de existență sau de supraviețuire economică și socială”⁸. Cu mai bine de un deceniu și jumătate în urmă, Mihaela Bacu observa și avansa o cifră a populației aromânilor din Albania de aproximativ 300.000 de valhi, așa cum îi pomenesc localnicii, sau chiar „greci vlahofoni”, așa cum îi consideră reprezentanții curentului proelen. „În Albania, de unde nici un fel de informație nu venea să ateste sau să nege asimilarea elementului aromân și dispariția limbii, se pare că tocmai aici s-a păstrat cel mai bine (...). Cert este, însă, că printre refugiații albanezi care trec frontiera în grecească în căutare de lucru, foarte mulți tineri se exprimau într-un grai fărșerotesec excelent.”⁹

Istoromânii constituie „ramura cea mai vestică a romanității sud-dunărene și cea mai redusă numeric. În primul mileniu creștin, ei au trăit în Croația, mai ales în regiunea dalmată fiind descendenții ilirilor romanizați, Această ramură a romanității apusene a influențat masa slavilor veniți în zonă prin secolele VI-VII, dovadă fiind

1 Ioan Gherman, *Românii din jurul României*, Ed. Vremea, București, 2003, p. 481.

2 Radu Baltasiu, „Contribuții asupra romanității balcanice”, în Dan Dungaciu (coord.), *România și românii din jurul ei*, Editura Institutului de Studii Politice și Relații Internaționale, București, 2006, p. 173.

3 Ioan Cardula, *Istoria aromânilor macedomeni*, Ed. Condor, București, 2004, p. 186.

4 R. Baltasiu, „Contribuții asupra romanității balcanice”, în D. Dungaciu, *op. cit.* p. 171.

5 Radu Baltasiu, în Dan Dungaciu (coord.), *România și românii din jurul ei*, Ed. ISPRI, București, 2006, p. 171.

6 I. Gherman, *Românii din jurul României*, Ed. Vremea, București, 2003, p. 481-482.

7 I. Cardula, *Istoria aromânilor maedoneni*, Ed. Condor, București, 2004, p. 187.

8 Mihaela Bacu, „Între aculturare și asimilare. Românii în secolul al XX-lea”, în N. Djuvara, *Aromânii*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 166.

9 *Ibidem*, p. 167.